

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.1.54](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.54)

УДК 336.717

Л. М. Миненко,
к. е. н., Національний банк України
ORCID: 0000-0003-2242-5248

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РИЗИКУ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

L. Mynenko
PhD in Economics, National Bank of Ukraine

TRANSFORMATION OF APPROACHES TO RISK ASSESSMENT OF BANK LIQUIDITY

Досліджена посткризова зміна підходів національного регулятора (Національного банку України) до моніторингу ліквідності ліквідності. Проілюстрована природа виникнення ризику ліквідності національної банківської системи через невідповідність строковості між довгостроковими активами (кредитні операції) та короткостроковими зобов'язаннями (кошти клієнтів).

Доведено, що перехід від дискретного до неперервно-апроксимованого моніторингу зумовлює реорганізацію систем управління ризиками в банках, які повинні розробити та впровадити своєрідні моделі управління їх ліквідністю на основі прогнозування надходжень і відтоку коштів клієнтів на різних часових інтервалах для забезпечення фінансової стійкості установи. Запропоновано розглядати достатність ліквідності банку не лише на основі дотримання економічних нормативів, а й за результатами дотримання внутрішньої оцінки достатності ліквідності банку (ILAAP), яка у подальшому перевірятиметься регулятором в рамках проведення оцінки банків за методологією (SREP).

В статті охарактеризовано загальні підходи до розрахунку нормативів миттєвої ліквідності (H4), поточної ліквідності (H5), короткострокової ліквідності (H6), причини впровадження регулятором коефіцієнтів короткострокової ліквідності (LCR) та довгострокової ліквідності (NSFR) замість існуючих тривалий час нормативів, зміни у підходах при контролі за ризиком ліквідністю, у зв'язку із впровадженням нових регуляторних вимог.

Зазначені процеси, з одного боку, можна вважати процесом імплементації європейського законодавства, зокрема Базель II - III, з іншого, варто розглядати як механізм удосконалення процесу управління ліквідністю з метою зменшення уразливості банків від шоків та зовнішніх ризиків (політичних, макроекономічних, фінансових) для забезпечення стабільного функціонування установ.

The post-crisis change of approaches of the national regulator (National Bank of Ukraine) to liquidity monitoring and its consequences for banks has been investigated. The nature of formation of liquidity risk of the national banking system due to maturity mismatch between the ratio of long-term assets (credit transactions) to short-term liabilities (customer funds) has been illustrated.

It has been proved that transition from discrete to continuous-approximated monitoring leads to reorganization of the risk management systems in banks, which have to develop and implement

peculiar models of liquidity management on the basis of forecasting the inflow and outflow of clients' funds at different time intervals, in order to ensure financial sustainability.

The introduction by the National Bank of Ukraine of more in-depth approach to the construction and operation of the risk management system causes banks to transform the risk management system, which should be adequate to the peculiarities of the bank's activities, nature and volume of banking and other financial services.

It is proposed to consider the adequacy of the bank liquidity not only on the basis of compliance with economic standards, but also based on the results of compliance with the internal liquidity adequacy assessment process (ILAAP), which will be further verified by the regulator in the framework of the supervisory procedures (SREP).

The article describes the general approaches to the calculation of ratios of instant liquidity (H4), current liquidity (H5), short-term liquidity (H 6), the reasons for introduction of LCR and NSFR standards by the regulator instead of the standards that exist for a long time, changes in the approaches in controlling the liquidity risk due to introduction of new regulatory requirements.

On the one hand, these processes can be considered as a process of implementation of European legislation, in particular Basel II – III; on the other hand, they should be considered as a mechanism for improving the process of liquidity management for reducing banks' vulnerability to shocks and external risks (political, macroeconomic, financial), in order to ensure stable functioning of institutions.

Ключові слова: *банківське регулювання; ліквідність; нормативи ліквідності; коефіцієнт покриття ліквідності; трансформація наглядових процедур.*

Key words: *banking regulation; liquidity; liquidity ratios; liquidity coverage ratio; transformation of supervisory procedures.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Надійність банківської установи визначає її здатність за першою вимогою виконати свої зобов'язання перед клієнтами шляхом повернення їм коштів. Останнє забезпечується банком шляхом збалансованих потоків між активами і зобов'язаннями, таким чином, щоб мінімізувати фінансові розриви, оскільки і позитивний, і негативний геп-розрив містить загрози стабільності фінансової установи: в першому випадку – низької її ефективності, в другому – настання ланцюгової реакції недовіри клієнтів. В самому песимістичному варіанті розвитку подій, в залежності від конкурентної позиції банку на ринку можливе стрімке «перетікання» проблем з ліквідністю окремого банку у кризу довіри до банківської системи та провокування фінансової кризи в цілому.

З метою попередження такого негативного перебігу подій та як наслідок шокових ефектів останньої кризи 2014-2015 рр. триває пошук та впровадження більш ефективного інструментарію управління ліквідністю банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління та регулювання ліквідності банків та банківської системи, вдосконалення регуляторних процесів та процедур ґрунтовно викладені у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі останніх років.

Наприклад, управління ліквідністю як складова фінансової стійкості банку розкрита в наукових працях Н.І. Волкової, В.В. Волкової, О.М. Чорної, сучасні підходи до управління ризиком ліквідності - Г.Т. Карчевої, С.В. Запорожець, В. Ю. Чібісової [5], фінансовий механізм управління ліквідністю банку досліджував І. М. Бурденко. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи знайшло відображення в роботах В.В. Коваленка.

Управління ліквідністю банків за умов економічної нестабільності досліджували В. В. Гіряк, Т. А. Путьківський [10]. Особливості управління ліквідністю банків України в умовах запровадження коефіцієнтів LCR розкриті в працях О. О. Руденко, В. В. Волкова [11].

Постановка завдання. Численні наукові дослідження останніх трьох років підтверджують, що управління ліквідністю сьогодні постає пріоритетним напрямом в банківському ризик-менеджменті. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність розробки науково обґрунтованого, комплексного підходу до управління ліквідністю банку з урахуванням відповідних сценаріїв. З огляду на зазначене актуальним є розуміння логіки еволюції підходів до управління ризиком ліквідності в світі та механізму її імплементації у вітчизняну практику регулювання. В даному напрямку найперше необхідно дослідити тренд регуляторних змін задля своєчасної адаптації управління ризиками, що і є ціллю даної статті.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час використання банками короткострокових коштів (вкладів населення та юридичних осіб) для фінансування довгострокових проектів наражає на додаткові ризики весь банківський сектор, оскільки за такої моделі кредитування виникає розрив строковості між активами та

зобов'язаннями, при цьому часто рівень ліквідних активів для покриття поточних зобов'язань є недостатнім (рис. 1).

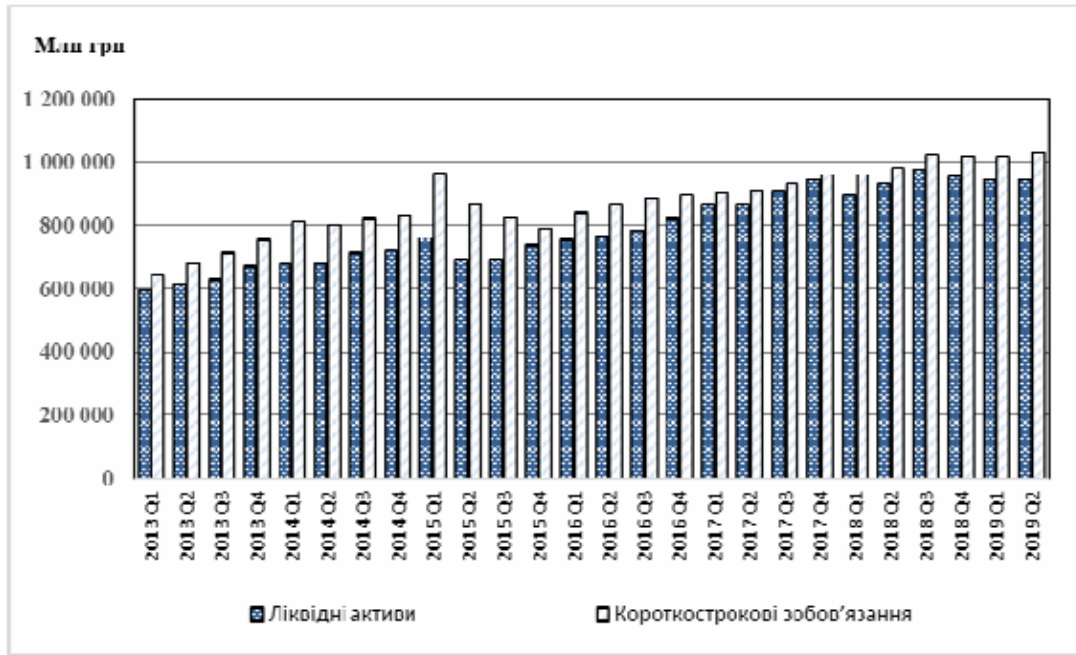

Рис. 1. Динаміка ліквідних активів та короткострокових зобов'язань в цілому по банківській системі України, 2013-2019 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [13]

Також інформативним матеріалом щодо природи формування ризику ліквідності може бути порівняння кредитних та депозитних портфелів банківської системи (рис. 2).

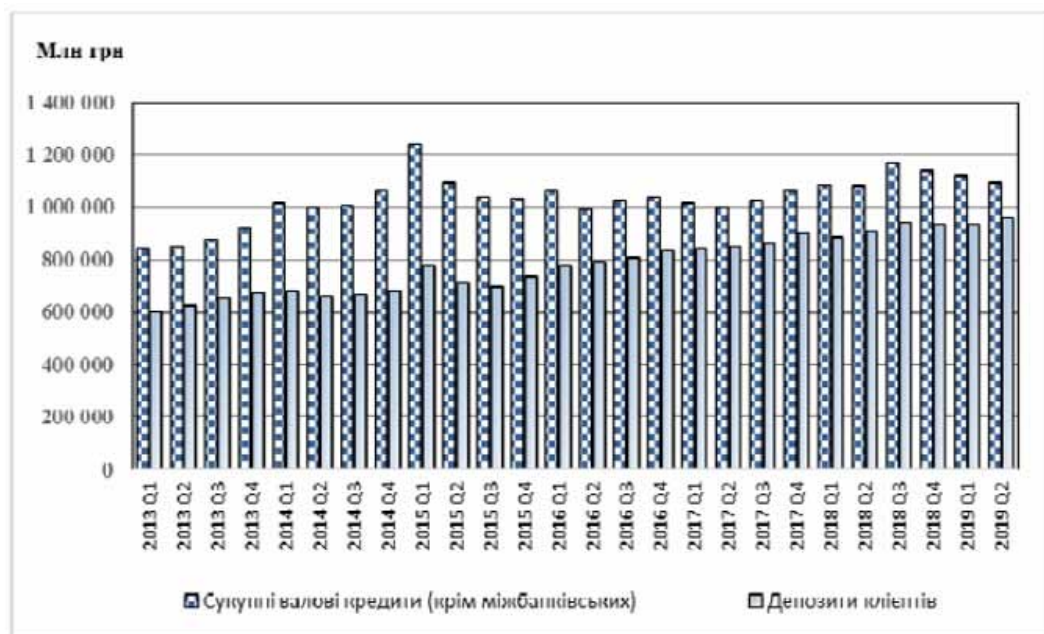

Рис. 2. Динаміка кредитного та депозитного портфелів у банківській системі України, 2013-2019 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [13]

Динаміка депозитного портфелю клієнтів на рис. 2 фактично відтворює графік короткострокових зобов'язань рис. 1, що формується як наслідок чинників рівня довіри і очікувань вкладників та «середньоринкової», переважно короткострокової, депозитної політики фінансових установ.

Детально розриви в ліквідності можна відслідкувати на прикладі співставлення за одні й ті ж самі часові періоди часток депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (без врахування міжбанківських запозичень) та ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (рис. 3), названі нами як «опосередковані індикатори ризику ліквідності».

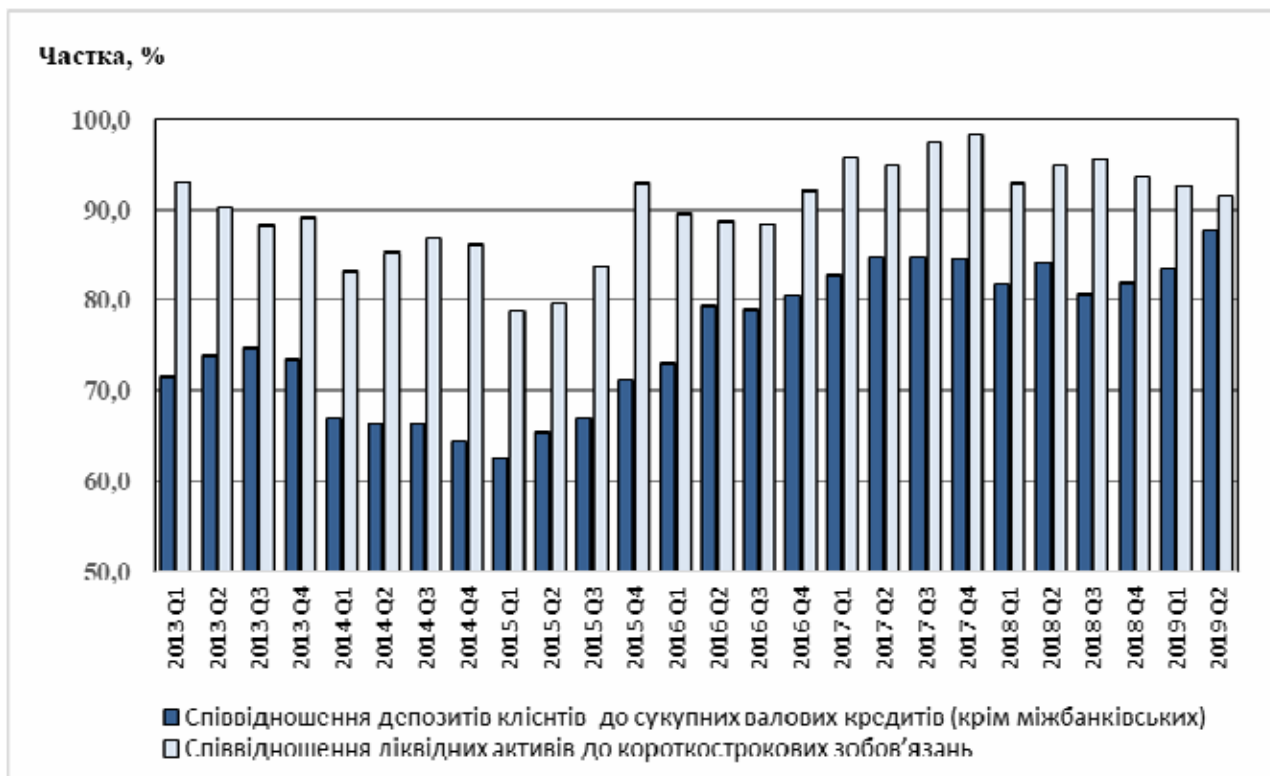

Рис. 3. Опосередковані індикатори ризику ліквідності

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ [13]

Як показує рис. 3, за період поч. 2013 – сер. 2019 рр. співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських) по банківській системі коливалося в межах 62 – 88 %% (максимальний рівень – 88% на 31.06.2019 р.). В той же час динаміка забезпеченості короткострокових зобов'язань ліквідними активами (широкий показник, із кінцевим строком погашення до 1 року) має схильну до зростання, проте не завжди відповідну попередньому показнику динаміку, перебуваючи в межах 79 – 98 %% (92% станом на 31.06.2019 р.).

Для будь-якої банківської системи ризик ліквідності, під яким розуміємо здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, є «наріжним каменем». Тривалий час в банківській практиці для контролю за станом ліквідності банки мали дотримуватися нормативів ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6), які визначалися як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань відповідної строковості. Таке співставлення активів та зобов'язань за термінами погашення, з одного боку, являлося логічним та обґрунтованим, з іншого, оперувало статичними балансовими показниками (на певну дату) та не враховувало очікувані зміни зобов'язань протягом періоду (відтоки та надходження). Особливо недооціненою потреба у ліквідності банків мала місце для стресових періодів. І, як показала практика банківського регулювання за результатами останньої фінансової кризи 2014-2015 рр., даний підхід не виправдав себе, оскільки частинна банків, які були визнані у 2014-2016 році неплатоспроможними, дотримувались нормативів ліквідності та мали значення показників вище нормативно встановлених.

Контроль з боку регулятора показників платоспроможності і ліквідності мав би гарантувати, що банки є платоспроможними, ліквідними та не приймають на себе надмірний ризик. Оскільки криза ліквідності банку може провокувати його неплатоспроможність, переваги ліквідності зменшують цей особливий ризик для платоспроможності та обмежують прийняття надмірного ризику.

Також варто зазначити, що особливістю регулювання діяльності банків полягає в тому, що всі його пруденційні інструменти, зокрема економічні нормативи впроваджуються з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку. Останнє різко контрастує із регулюванням діяльності решти суб'єктів бізнесу, для яких конкуренція і ризик банкрутства розглядається як неодмінне джерело ринкової дисципліни.

Так має місце загальноприйнята світова практика, коли банки не так часто порівняно із іншими фінансовими учасниками «банкрутують», оскільки їхня неплатоспроможність призводить до значних негативних наслідків для економіки. Особливо це стосується системних банків, з огляду на можливість зараження через ціни на активи та падіння довіри вкладників. І міжнародні дані підтверджують, що як тільки криза набуває системного характеру, економічні та фіскальні витрати на утримання неплатоспроможних банків різко зростають. Що ще гірше, банки, які є «великими» або «системними», щоб не мати збитків мають негативний стимул до здійснення ризикованих стратегій кредитування, розраховуючи на гарантовану державну підтримку з огляду на їх системну значимість [9].

Одним із інструментів вирішення даної проблеми Базельський комітет вбачає в акумуляції в банківській системі капіталу такої якості, яка дозволить банкам самим мати достатній буфер високоліквідних активів для вирішення власних проблем, тобто забезпечить перманентну ліквідність.

Еволюцію стандартів ліквідності в світі відображає наступна хронологія прийняття важливих регуляторних актів, які деталізували основні принципи управління банківською ліквідністю [12]:

1992 – «Рамки вимірювання та управління ліквідністю» («A framework for measuring and managing liquidity»);

2000 – «Надійні практики управління ліквідністю в банківських організаціях» («Sound practices for managing liquidity in banking organizations»);

2008 – «Принципи управління надійною ліквідністю та нагляду» («Principles for sound liquidity management and supervision»);

2010 – «Міжнародні рамки вимірювання ризику ліквідності, стандарти та моніторинг» («International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring»);

2013 – «Коефіцієнт покриття ліквідності та інструменти моніторингу ризику ліквідності» («The liquidity coverage ratio and liquidity risk monitoring tools»);

2013 – «Інструменти поденного моніторингу управління ліквідністю» («Monitoring tools for intraday liquidity management»);

2014 – «Чистий стабільний коефіцієнт фінансування» («The net stable funding ratio»).

Аналіз вказаних регуляторних актів дозволяє виділити докризовий етап регулювання банківської ліквідності (до 2008 р.), який характеризувався більш м'якими регуляторними підходами. Так, Базельський комітет з банківського нагляду до кризи 2008 р. переважно зосереджувався на якісних вимогах до управління ризиком ліквідності (були відсутні кількісні вимоги).

Регуляторна неспроможність 2008 р. показала, що контрольований ризик ліквідності (як здатність банку фондувати зростання активів та своєчасно виконувати зобов'язання без недопустимих втрат) не менш важлива, ніж достатність капіталу. Останнє зумовило впровадження нових підходів до оцінювання ризику ліквідності шляхом впровадження коефіцієнтів короткострокової ліквідності (LCR), довгострокової ліквідності (NSFR), введення додаткових інструментів моніторингу та вимоги оцінювання ризику ліквідності в рамках Pillar 2 (регуляторні акти 2010-2014 рр.).

З метою зниження ризику ліквідності, наближенням норм банківського законодавства до кращих європейських практик регулювання у частині здійснення прогнозу руху грошових потоків для оперативного реагування на потенційні дисбаланси надходження та розміщення коштів, у 2018 році Національним банком запроваджено новий коефіцієнт короткострокової ліквідності (LCR). Метою запровадження цього коефіцієнту стало підвищення здатності банків поглинати короткострокові шоки ліквідності протягом 1 місяця шляхом утримання необтяжених високоліквідних активів в обсязі не меншому, ніж очікуваний відтік коштів.

Наразі банки розраховують LCR як в національній валюті так і в іноземній валюті в гривневому еквіваленті.

Таким чином, Національним банком встановлені пруденційні вимоги щодо регулювання ліквідності шляхом:

- нормативу короткострокової ліквідності (Н6) та коефіцієнта короткострокової ліквідності (LCR) [1];
- нормативу обов'язкового резервування.

Перевагами нового коефіцієнта LCR є те, що він моделює ліквідну позицію банку за умов реалістичного стресу та оперує очікуваними майбутніми грошовими потоками, де різні складові мають різну вагу в залежності від їхньої ліквідності. В той же час норматив поточної ліквідності (Н5), розрахований на базі всіх статичних залишків з урахуванням строковості, не враховував припущення, що не всі депозити залишать банк, не всі кредити будуть погашені. Результати моделювання Національного банку [12] свідчать, що апроксимований показник покриття ліквідності, розрахований за найбільш якісними високоліквідними активами по відношенню до прогнозованого відтоку грошових коштів є більш чутливим інструментом моніторингу зміни ліквідності банку, порівняно з нормативом поточної ліквідності Н5 (рис. 4). Останнє аргументувало відміну з 01.10.2019 від моніторингу з боку НБУ показників Н4 та Н5.

У зв'язку з цим, у 2020 році додатково планується скасування нормативу короткострокової ліквідності (Н6) після запровадження коефіцієнта довгострокової ліквідності (NSFR), який спрямований на підвищення здатності банків поглинати шоки ліквідності упродовж 1 року та стимулювання фінансування діяльності банків за рахунок надійних джерел. До речі, в тестовому режимі Національний банк здійснює розрахунок згаданого показника NSFR з 01.02.2019, оприлюднюючи дані на власні сторінці [4].

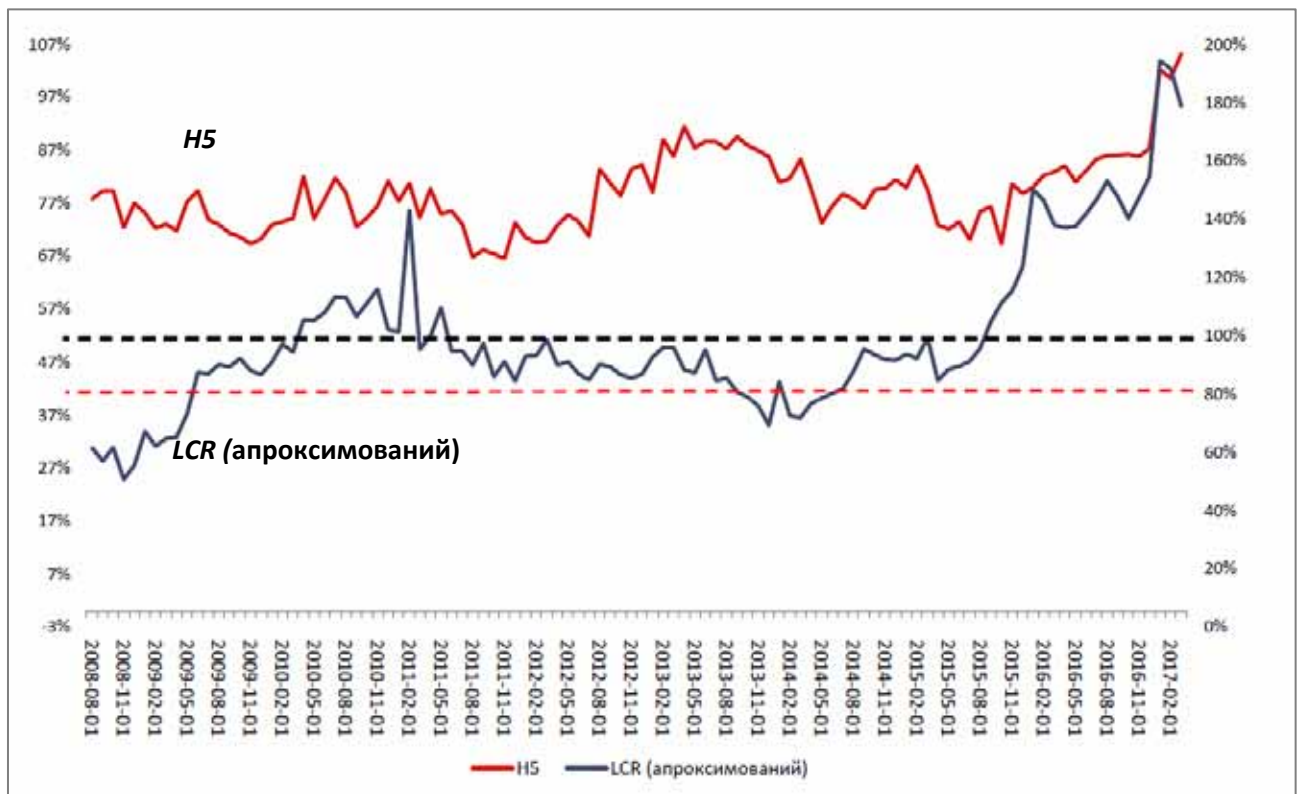

Рис. 4. Динаміка чутливості нормативів Н5 та LCR

Джерело: Презентація НБУ [12]

Окреме питання, вирішуване в рамках даного дослідження з огляду на відміну нормативів Н4, Н5 та Н6, стосувалося того, наскільки сигнальним інструментом моніторингу є комплекс застосовуваних цих нормативів Національним банком.

Нами проаналізовано дотримання банками встановлених на 01.10.2019 р. нормативів. Статистичні дані за «порушниками» згруповані в табл. 1.

Як бачимо, із 75 банків 15 банків порушують встановлені Національним банком значення нормативів. Найбільше банки недотримуються таких чотирьох нормативів:

- 1) нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7);
- 2) нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9);
- 3) ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції (Л13-1);
- 4) ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції Л(13-2).

Таблиця 1.

Порушення економічних нормативів та лімітів відкритої валютної позиції станом на 01.10.2019

№ з/п	Банк	Н1, Регулятивний капітал, тис грн.	Н2, Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)		Н3, Норматив достатності основного капіталу (не менше 7 %)		Н6, Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)		Н7, Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)		Н8, Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)		Н9, Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)		Н11, Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)		Н12, Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)		Л13-1, Ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції (не більше 5%)		Л13-2, Ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції (не більше 5%)		LCR _{кв} , Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 90 %)		LCR _{рів} , Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті (не менше 90 %)	
			16	10	116	25	324	0	0	0	4	0	521	352												
1.	АТ «Укресімбанк»	11 837 177	16	10	116	25	324	0	0	0	4	0	521	352												
2.	ПАТ «Промінвестбанк»	2 855 454	32	21	484	39	129	0	0	0	78	55	510	2 137												
3.	АТ «Ощадбанк»	12 196 281	13	9	83	23	328	1	0	0	169	0	311	147												
4.	АТ КБ «ПриватБанк»	19 605 130	14	7	97	6	0	0	0	0	247	0	209	163												
5.	Полікомбанк	203 514	37	37	112	25	112	26	1	1	2	0	160	766												
6.	АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК»	912 141	39	39	107	45	116	16	1	1	17	0	237	129												
7.	АТ «Полтава-банк»	591 033	35	26	95	18	76	25	0	0	0	0	284	188												
8.	АТ «ПУМБ»	7 483 184	20	13	106	10	42	42	0	0	2	0	169	176												
9.	АТ «МЕГАБАНК»	1 000 735	12	8	87	24	299	114	0	0	1	0	104	235												
10.	АТ «Місто Банк»	204 431	15	11	60	32	103	20	0	0	4	0	113	379												
11.	АТ «ЮНЕКС БАНК»	203 550	67	67	128	5	38	38	0	0	3	0	456	281												
12.	АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	788 839	13	11	65	31	185	0	0	0	4	1	133	393												
13.	АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»	343 774	40	34	105	16	106	78	0	0	3	0	253	278												
14.	АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	533 803	14	14	62	21	219	100	0	0	4	0	237	320												
15.	АТ «МОТОР-БАНК»	263 632	42	37	127	19	117	40	4	7	4	0	257	407												

* марковані дані порушення нормативів/лімітів

Джерело: авторська вибірка зі статистичних даних НБУ [12]

Очевидно, що специфікою банківського сектору України є обслуговування певними банками пов'язаних з ними бізнес-груп. Наразі, найбільше банки порушують норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9), а також норматив максимальних розмірів кредитного ризику на одного контрагента (Н7). На величину ризику ліквідності негативно може вплинути значні концентрації за активними операціями. Неповорнення великого кредиту створить проблему своєчасного виконання зобов'язань банку перед вкладниками/клієнтами банку та призвести до стабільного фінансування установи.

Наші очікування щодо ефективності нових нормативів в якості інструменту запобігання кризі ліквідності досить обережні і корелюють із висновками авторів робочого паперу Європейського центробанку «Benefits and costs of liquidity regulation» [9].

Якщо порівнювати інструменти регулювання кількості і якості капіталу, які складають основу реформи Базеля III, капітал найкраще справляється з ризиком платоспроможності, тоді як в ідеальних умовах регулятор найкраще справляється з ризиком ліквідності. Коли вимоги до капіталу можуть зробити банки абсолютно безпечними або регулятор може відмінно розрізнити неплатоспроможні та неліквідні банки, регулювання ліквідності є зайвим.

В практиці банківського менеджменту виконання вимог до капіталу є «дорогим» рішенням, а інформація про справжню якість банківських балансів недосконала. Вимога до банків мати власні буфери високоліквідних активів певною мірою зменшує відповідальність регулятора.

Автори дослідження дійшли висновку [9, с. 4], що застосування інструментів регулювання ліквідності під час останньої фінансової кризи мали б певний вплив на зменшення ліквідності банківської системи, однак не завадили б необхідності у великій державній допомозі з підтримки ліквідності європейських банків. Даний аналіз свідчить, що хоча коефіцієнти LCR та NSFR не мають переваг щодо фінансової стабільності нарівні з вимогами до капіталу банку, їх застосування призведе до порівняно незначного зниження кредитування та реальної активності, крім того, вони все ще корисні через їх відносно низьку вартість.

Виходячи з вище викладеного, можемо зробити висновок, що введення коефіцієнтів LCR та NSFR лише один із етапів удосконалення банківського регулювання поряд із зміною політики управління ризиками.

У зв'язку із зміною порядку моніторингу ліквідності окремі нововведення стосуються також системи управління ризиками в банках.

З метою посилення регуляторного впливу на процеси управління ризиками в банку, посилення ролі Наглядової Ради та Правління банку в рамках організаційної структури на процеси управління ризиками, Правлінням Національного банку прийнято Положення про організацію системи управління ризиками в банках України, що затверджене постановою Правління від 11.06.2018 НБУ №64 (далі – Положення №64) [2]. У зв'язку з чим, припинено дію чотирьох нормативно-правових актів НБУ, зокрема: Методичних рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України від 02.08.2004 №361, Методичних рекомендації щодо планування в банках України заходів на випадок виникнення непередбачених обставин від 08.09.2008 №271, Методичних рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України від 06.08.2009 №460, Методичних вказівок з інспектування банків «Система оцінки ризиків» від 15.03.2004 №104.

Основними положеннями цього нормативно-правового акту є:

- посилення ролі ради банку в управлінні ризиками і визначено функції та відповідальність ради;
- розподіл обов'язків щодо управління ризиками у банку між підрозділами (3-х лінійний захист: 1-а лінія – на рівні бізнес-підрозділів банку та підрозділів підтримки діяльності банку; 2-а лінія – на рівні підрозділу з управління ризиками та комплаєнс; 3-я лінія – на рівні підрозділу внутрішнього аудиту);
- підвищення культури управління ризиками;
- розроблення банком внутрішніх документів щодо управління ризиками, зокрема: декларації схильності до ризиків, Кодексу поведінки (етики), стратегії управління ризиками банку, політики управління окремими видами ризиків, процедури, порядку та методики для реалізації політик.

Масштабність робіт із забезпечення нових підходів до управління ризиками банками і банківськими групами спонукали Національний банк ввести поетапну імплементацію цього Положення аж до квітня 2020 року.

Згідно з вимогами Положенням №64 регулятор виділяє 6 суттєвих ризиків: кредитний ризик, ризик ліквідності, процентний ризик банківської книги, ринковий ризик, операційний ризик, комплаєнс-ризик.

Як вбачається вище, ризик ліквідності є одним із суттєвих ризиків, який регулятор визначає як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок неспроможності банку забезпечувати фінансування зростання активів та/або виконання своїх зобов'язань у належні строки.

Процес культури управління ризиком ліквідності визначено на рис. 5.

Під час вимірювання ризику ліквідності банки/банківські групи мають використовувати: моделі; інструменти; припущення; стрес-тестування.

Банк для оцінки ризику ліквідності може використовувати щонайменше наступні інструменти моніторингу зазначені в табл. 2.

Рис. 5. Процес управління ризиком ліквідності
Джерело: Побудовано автором на основі Положення №64

Крім того, Положенням №64 встановлено періодичність звітування про ризики: раді/комітету ради (щоквартально), правлінню (щомісячно) [2].

Таблиця 2.
Інструменти управління банківською ліквідністю

Напрямок оцінювання	Аспекти оцінювання
Дотримання пруденційних вимог	▪ нормативи ліквідності: короткострокова ліквідність (Н6) та коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами (LCRBB) та в іноземній валюті (LCRIB); ▪ норматив обов'язкового резервування, встановленого НБУ
Рівень високоліквідних активів, які можуть використовуватися для виконання поточних зобов'язань	Згідно методики
Аналіз розривів ліквідності в розрізі часових інтервалів	▪ до 1 місяця; ▪ 1 - 3 місяці; ▪ 3 - 6 місяців; ▪ 6 - 9 місяців; ▪ 9 - 12 місяців; ▪ понад 12 місяців.
Оцінювання впливу значних концентрацій за активними і пасивними операціями	▪ 5 та 10 найбільших вкладників/груп пов'язаних контрагентів за сукупним обсягом залучених коштів; ▪ 5 та 10 найбільших кредиторів банку/груп пов'язаних контрагентів за сукупним обсягом залучених коштів за усіма укладеними договорами; ▪ типи контрагентів (банки, небанківські фінансові установи, юридичні особи, пов'язані з банком особи, фізичні особи)
Ринкові ризики	тенденція щодо збільшення залежності від коштів фізичних осіб за підвищеними відсотковими ставками та пасивного сальдо за міжбанківськими операціями
Поточні операційні ризики	аналіз ризику ліквідності банку в межах операційного дня

Джерело: Розроблено автором на основі Положення №64

Додатково звертаємо увагу на очікування регулятора, що у зв'язку із запровадження Національним банком нового наглядового процесу SREP, одним із елементів якого є аналіз та оцінка Національним банком достатності ліквідності банків, банки мають більш адекватно, комплексно, консервативно підходити до процесу управління ризиками та ліквідністю [1].

Так, з метою реалізації цього проекту в повній мірі відповідно до кращих європейських практик (Опори II Базеля II «Наглядний процес», Настанов Європейського банківського органу щодо єдиних процедур та методології процесу наглядових перевірок та оцінки (EBA/GL/2014/13), регулятором будуть встановлені вимоги до розроблення банками процесу оцінки достатності внутрішньої ліквідності (ІЛААР).

Банки в рамках процесу ІЛААР мають розробити методологію, яка включає виявлення, вимірювання (у тому числі з використанням моделей стрес-тестування), управління і моніторинг ризику ліквідності і фінансування банком. Структура основних блоків оцінювання достатності ліквідності ілюстрована рис. 6).

При цьому, підходи щодо управління ризиком ліквідності, її оцінки, стрес-тестування, валідацію моделей оцінки ризику ліквідності банк буде самостійно здійснювати з урахуванням вимог, визначених у Положенні №64 [2].

Рис. 6. Процес внутрішньої оцінки достатності ліквідності (ІЛААР)

Джерело: Побудовано автором на основі Опори II Базеля II.

Результатом цього процесу стане звіт, підготований банком, який Національний банк буде розглядати в рамках наглядової оцінки SREP.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз підтверджує тезу, що чергова зміна регуляторних процедур - в даному випадку, підходів до оцінки ризиків ліквідності, - є усталеною практикою посткризової реакції регулятора. Таким чином, дії Національного банку можна розглядати, з одного боку, через призму імплементації міжнародного досвіду, з іншого боку – як пошук оптимального механізму змусити банки більш жорстко підходити до культури управління ризиками.

Банк має розробити та впровадити оцінки управління ліквідністю, що включає прогнозування надходжень і відтоку коштів активів і пасивів на різних часових інтервалах (різних валютах) для забезпечення фінансової стійкості банку. При цьому, достатність ліквідності банку має визначатися не лише шляхом дотримання економічних нормативів, а й за результатами внутрішньої оцінки банку (ІЛААР), яка у подальшому буде перевірена в рамках наглядових процедур (SREP).

Список літератури.

1. Національний банк України (2001). Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, Постанова від 28.08.2001 № 368 Доступно з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> станом на 30.10.2019.
2. Національний банк України (2018). Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, Постанова від 11.06.2018 НБУ № 64 Доступно з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18> станом на 30.10.2019.
3. Національний банк України: Впровадження нового наглядового процесу SREP. Доступно з <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80321367> станом на 30.10.2019.
4. Національний банк України: Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції станом на 01.10.2019. Доступно з <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66431771> станом на 30.10.2019.

5. Карчева Г.Т., Запорожець С.В., Чібісова В.Ю. Сучасні підходи до управління ризиком ліквідності. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 7. С. 686-691.
6. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version, June 2006, available at: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf> (Accessed October 30, 2019).
7. Basel III: international regulatory framework for banks, available at: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm> (Accessed October 30, 2019).
8. Basel III: Building blocks of new regulation, available at: <http://feweb.uvt.nl/pdf/brounen/literatuurtip3.pdf> (Accessed October 30, 2019).
9. Benefits and costs of liquidity regulation: ECB Working Paper Series No 2169, July 2018, available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2169.en.pdf> (Accessed October 30, 2019).
10. Гіряк В.В., Путьківський Т.А. Управління ліквідністю банків за умов економічної нестабільності (на прикладі АТ «Ощадбанк»). Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22. С. 766-773.
11. Руденок О.О., Волкова В.В. Особливості управління ліквідністю банків України в умовах запровадження нормативу LCR. Економіка і організація управління, № 2 (30) 2018. С. 103-110.
12. Національний банк України: Реформи нормативів ліквідності банків. Доступно з <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80321376> станом на 28.10.2019.
13. Національний банк України: Індикатори фінансової стійкості та довідкові дані. Доступно з <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#4fsi> станом на 30.10.2019.
14. Еркес О., Гордієнко Т. Нові нормативи ліквідності в системі ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю банків України. Гроші, фінанси і кредит, №20, 2019. С. 635 – 642.

References.

1. The National Bank of Ukraine (2001), Resolution “On approval of the Instruction on the procedure for regulating the activity of banks in Ukraine”, available at <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (Accessed 30 December 2019).
2. The National Bank of Ukraine (2018), Resolution “On approval of Regulation on organization of risk management system in banks of Ukraine and banking groups”, available at <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18/stru> (Accessed 30 December 2019).
3. The National Bank of Ukraine (2019), “Implementation of the new SREP monitoring process”, available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80321367> (Accessed 30 December 2019).
4. The National Bank of Ukraine (2019), “Economic norms and limits of the open currency position as of 01.10.2019”, available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66431771> (Accessed 30 December 2019).
5. Karcheva, H.T. Zaporozhets, S.V. and Chibisova V.Yu. (2015), “Current approaches to liquidity risk management”, *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, Vol. 7, pp. 686-691.
6. Basel Committee on Banking Supervision (2006), “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version”, available at: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf> (Accessed 30 December 2019).
7. Basel Committee on Banking Supervision (2019), “Basel III: international regulatory framework for banks”, available at: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm> (Accessed 30 December 2019).
8. Rabobank Nederland (2010), “Basel III: Building blocks of new regulation”, available at: <http://feweb.uvt.nl/pdf/brounen/literatuurtip3.pdf> (Accessed 30 December 2019).
9. Hoerova, M. Mendicino, C. Nikolov, K. Schepens, G. and Van den Heuvel, S. (2018), “Benefits and costs of liquidity regulation”, ECB Working Paper Series, vol. 2169, available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2169.en.pdf> (Accessed 30 December 2019).
10. Hirniak, V.V. and Put'kiv's'kyj, T.A. (2018), “Management of banks' liquidity in the conditions of economic instability (on the example of JSC Oshchadbank)”, *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, Vol. 22, pp. 766-773.
11. Rudenok, O.O. and Volkova, V.V. (2018), “Features of Ukrainian banks' liquidity management in the conditions of introduction of the LCR standard”, *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 2 (30), pp. 103-110.
12. The National Bank of Ukraine (2019), “Reforms of banks' liquidity standards”, available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80321376> (Accessed 30 December 2019).
13. The National Bank of Ukraine (2019), “Financial sustainability indicators and background data”, available at: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#4fsi> (Accessed 30 December 2019).
14. Erkes, O. and Hordiienko, T. (2019), “New liquidity standards in the system of risk-oriented supervision of Ukrainian bank”, *Hroshi, finansy i kredyt*, vol. 20, pp. 635 – 642.

Стаття надійшла до редакції 26.12.2019 р.